

Jak vznikaly a vznikají brněnské uliční názvy?

Brno bylo založeno v roce 1243. První název pro jakési městské prostranství je v písemných dokladech datován rokem 1293 – „forum Antiquum“. Středověká brněnská tržiště byla pojmenována podle své polohy (Dolní a Horní) nebo podle zboží, které se na nich prodávalo (Drůbeží, Hrnčířský, Rybný, Uhelný, Zelný). Ulice byly často označovány podle zaměstnání jejich obyvatel (Kobližná, Sedlářská, Zámečnická) nebo podle polohy ulice u významného objektu (Za radnicí, Měniňská /podle blízké městské brány/). Domy byly označovány domovními znameními, a to až do druhé poloviny 18. století. Číslování domů bylo v Brně zavedeno v roce 1770 a v roce 1775 vznikl také první psaný seznam domů a ulic, viz Flodrová (1998). Pro upřesnění je nutno uvést, že nejstarší brněnské uliční názvy byly latinské, později německé. České názvy existovaly paralelně s úředními jinojazyčnými podobami a jen česká pojmenování jsou důsledně uváděna až od roku 1918.

Poslední rozsáhlá úprava uličních názvů proběhla po listopadové revoluci 1989. V letech 1989–1994 bylo přejmenováno asi 200 ulic, úplně první úprava se týkala v roce 1989 ulice, která nesla název třída Vítězství – byl ji vrácen název Masarykova. Při přejmenování ulic se dodržovala zásada odstranit názvy po komunistických činitelích a ideologiích, nebo po událostech úzce spjatých s komunistickým režimem. Tam, kde to bylo možné, se ponechal původní název a změnila se jen dedikace, např. ul. Nejedlého (pův. pojmenovaná po Zdeňku Nejedlém, ministru školství 40./50. let 20. století, nyní po Otakaru Nejedlém, českém malíři). Jinde se přejmenování vrátilo k původnímu názvu, který byl stále v povědomí lidí, např. Gagarinova se stala opět Kobližnou nebo Leninova zase Kounicovou. U názvů ulic, které byly motivovány zeměpisnými názvy z oblasti bývalého SSSR, se změnily, často na nátlak občanů, jen některé z nich, např. Moskevská byla přejmenována na Skácelovu, ale byly ponechány názvy jako např. Kyjevská, Irkutská.

Kromě této úpravy uličních názvů vznikaly a vznikají v Brně po roce 1989 nové ulice a další veřejná prostranství, zejména v okrajových částech města. Jejich názvy schvaluje skupina odborníků (historici, kartografové, urbanisté a lingvisté), která pracuje od r. 1990 pod názvem „Pracovní skupina pro názvosloví města Brna“ (dále PSNMB), dříve tzv. Názvoslovná komise. Na práci této komise se podíleli také v druhé polovině 20. století významní čeští jazykovědci – prof. Trávníček, prof. Šrámek, v čele PSNMB stála v letech 1991–2006 známá brněnská historička dr. Milena Flodrová.

A jaké jsou brněnské uliční názvy po roce 1989 z hlediska motivačního? U brněnských uličních názvů existujících po roce 1989 se velmi často objevuje motivace honorifikační – v převážné míře po významných českých, ojediněle světových osobnostech.

V případě názvů, které dnes existují, ale vznikly dříve než v roce 1989 se jedná o pojmenování – např. po panovnících (*nám. Karla IV.*, *Joštova*) či vojevůdcích (*Žižkova*), politicích (*Masarykova*, *Palackého*, *Štefánikova*), vědcích (*Absolonova*, *Resslova*), umělcích (*Antala Staška*, *Beethovenova*, *Ladova*, *Marie Pujmanové*, *Tolstého*), také po literárních postavách (*Rišova*, *Revírníkova*). Objevují se také názvy po osobách, které měly úzký vztah k městu Brnu: kulturní a osvětoví pracovníci (*Venhudova* – Jan Venhuda, husovický kněz), vědci (*Arne Nováka* – profesor MU, *Herčíkova* – Ferdinand Herčík, profesor MU, *Rybкова* – Vladislav Rybka, docent brněnské techniky), brněnští starostové (*Vaňkovo náměstí* – Karel Vaněk, 1. starosta Brna), účastníci odboje popravení v době 2. světové války (*Kotulánova* – Eduard Kotulán, líšeňský občan) apod. U názvů s honorifikační motivací, které vznikly až po roce 1989, se užívá ve většině případů jako motivace pojmenování po osobách majících nějaký užší vztah k městu Brnu, např. ul. *Poslušného*, *Podruhova*, *Borkovcova*, *Chironova* (francouzský aut. závodník, trojnásobný vítěz Masarykova okruhu v Brně), okrajově jsou veřejná prostranství pojmenovávána po osobnostech bez vztahu k Brnu, např. *Palachovo náměstí*, ul. *Jaroslava Foglara* nebo *Járy Cimrmana*, zcela výjimečně se jedná o světově proslulé osobnosti, např. ul. *Edisonova*. Jen okrajově se v Brně setkáváme s názvy, jejichž motivací byly historické události (*Lidická*), příslušníci hnutí (*Husitská*), nebo města, se kterými Brno mělo či má družební styky (*Lipská*).

Asi čtvrtina brněnských názvů má motivy sloužící k orientaci. Jedná se např. o směr ke vzdálenějšímu městu (*Zlínská*), k sousední obci (*Babická*, *Řečkovická*), části obce či k nějakému orientačnímu místu v obci (*K Sídlišti*; *K Rybníku*, *Ke Statku*, *U Mostku*, *Za hřbitovem*) nebo podle polohy ulice vůči jiné ulici (*Kolmá*). Dále najdeme názvy motivované polohou v oblasti určité činnosti (*Firemní*, *Podnikatelská*, *Průmyslová*), charakterem terénu (*Planinka*).

Ve zbylé části uličních názvů se setkáme s pojmenováními podle starých místních názvů (*Hamerláky*, *Za Kněžským hájkem*), podle starých názvů polních tratí (*Achtelky*, *Kubánky*, *Rygle*) nebo rostlin rostoucích v blízkosti pojmenovaného místa (*Jetelová*, *Jalovcová*), případně s názvy podle tvaru ulice (*Sevřená*, *Široká*). Po roce 1989 se také začíná rozšiřovat apelativní motivace bez konkrétního vztahu k pojmenovávanému místu, často se jedná o monotematické názvy v určité lokalitě. Například názvy podle rostlin nebo zvířat a ptáků, tj. *Kopretinová*, ... /Jundrov/; *Žabí*, *Křepelčí*, *Vlaštovčí*, *Kavčí* /Žebětín/.

Flodrová, M. *Brno aneb trocha povídání Jak se Brno velkým Brnem stalo a jeho ulice ke svým jménům přišly*. Brno: nakl. Šimon Ryšavý, 2008.

Kneselová, H. Názvy veřejných prostranství v současném Brně, In: Maltán, M., Odaloš, P. (eds.) *Urbanonymá v kontexte historie a současnosti*. Materiály z onomastického kolokvia. Banská Bystrica–Bratislava, 1996, s. 168–171.

